

Javier Marías, născut în anul 1951, la Madrid, este un prozator, eseist, traducător și jurnalist spaniol. Și-a petrecut copilăria în Statele Unite, unde familia lui se refugiașe în timpul dictaturii lui Franco. Prin intermediul tatălui său, filosoful Julián Marías, profesor universitar, a venit în contact cu scriitori importanți ca Vladimir Nabokov sau Jorge Guillén. După revenirea în Spania, Javier Marías a studiat la Colegiul Estudio din Madrid, apoi a absolvit Facultatea de Filologie Engleză a Universității Complutense din Madrid. Din 1983, a predat cursuri de literatură spaniolă la Universitatea din Oxford.

A publicat romanele *Los dominios del lobo* (1971), *Travesía del horizonte* (1973), *El monarca del tiempo* (1978), *El siglo* (1983), *Bărbatul sentimental* (*El hombre sentimental*, 1986), Premio Herralde, *Romanul Oxfordului* (*Todas las almas*, 1989), Premio Ciudad de Barcelona, *Inimă atât de albă* (*Corazón tan blanco*, 1992), Premio de la crítica și IMPAC International Dublin Literary Award, *Mâine în bătălie să te gândești la mine* (*Mañana en la batalla piensa en mí*, 1994), Premio Rómulo Gallegos și Prix Femina Étranger, *Față întunecată a timpului* (*Negra espalda del tiempo*, 1998), trilogia *Chipul tău, mâine* (*Tu rostro mañana*, 2009) formată din volumele 1. *Febră și lance* (1. *Fiebre y lanza*, 2002), 2. *Dans și vis* (2. *Baile y sueño*, 2004), 3. *Venin și umbră și adio* (3. *Veneno y sombra y adiós*, 2007), *Îndrăgostirile* (*Los enamoramientos*, 2011), Premio Nacional de Narrativa, refuzat de autor, *Así empieza lo malo* (2014), *Berta Isla* (2017), Premio de la crítica; mai multe volume de povestiri, printre care *Mientras ellas duermen* (1990) și *Când eram muritor* (*Cuando fui mortal*, 1996); eseuri, articole. În anul 1997 a primit Premiul Nelly Sachs, iar în 2000, Premiul Grinzane Cavour pentru întreaga operă.

JAVIER MARÍAS

Berta Isla

Traducere din limba spaniolă și note
LAVINIA SIMILARU

București
2020

O vreme nu era sigură că soțul ei era soțul ei, aşa cum nu ştii, când aţi peşti, dacă gândeşti sau visezi, dacă încă îţi controlezi mintea sau ai rătăcit-o din cauză că eşti epuizat. Uneori credea că da, uneori credea că nu, iar uneori hotără să nu credă nimic și să-şi trăiască mai departe viaţa cu el, sau cu bărbatul acela care-i semăna, mai în vîrstă decât el. Dar și ea devenise la rândul ei mai în vîrstă, în absenţa lui, era foarte Tânără când s-a căsătorit.

Acestea erau perioadele cele mai bune, cele mai liniștite, mai satisfăcătoare și mai domoale, dar nu durau niciodată prea mult, nu e ușor să ignori o chestiune ca aceasta, o îndoială ca aceasta. Izbutea să facă abstracție de ea timp de câteva săptămâni și să se cufunde în cotidianul nepremeditat, de care se bucură fără nici o problemă majoritatea locuitorilor de pe pământ, care se limitează să vadă zilele cum încep și cum trasează un arc ca să se scurgă și să se sfârșească. Atunci își închipuie că există o încheiere, o pauză, o despartitură sau o graniță care marchează moșiajala, dar în realitate nu există: timpul continuă să înainteze și să lucreze, nu doar asupra corpului nostru, ci și asupra conștiinței noastre; timpului nu-i pasă cătuși de puțin dacă dormim profund sau suntem treji și în alertă, dacă avem insomnie sau ni se închid ochii împotriva voinei noastre, de parcă am fi recruți puși noaptea de strajă, plantoanele care în spaniolă se numesc *imaginarias*, cine știe de ce, poate pentru că ulterior, celui care a stat de gardă în timp ce lumea dormea, dacă a izbutit

să stea de veghe și să nu fie arestat, ori împușcat pe timp de război i se pare că doar și-a imaginat. Un singur moment de picoteală invincibilă și ești mort, adormit pe veci. Ce riscant e orice lucru!

Când credea că soțul ei e soțul ei, nu era atât de liniștită, nici nu se scula din pat cu prea mult chef de a începe ziua, se simțea prizoniera îndelungilor așteptări, care se împliniseră și nu le mai aștepta, cine se obișnuiește să trăiască în așteptare nu-i acceptă niciodată pe de-a-ntregul finalul, e ca și cum i s-ar lua jumătate din aer. Iar când credea că nu e, își petrecea noaptea agitată și vinovată, dorea să nu se trezească, pentru a nu înfrunta neîncrederea în ființa iubită, nici reproșurile cu care se pedepsea pe ea însăși. Îi repugna să constate că s-a înăsprit ca o nenorocită. În perioadele acelea când hotără sau reușea să nu creadă nimic, simțea în schimb imboldul îndoielii tăinuite, al incertitudinii amânante, căci mai devreme sau mai târziu aceasta avea să revină. Descoperise că a trăi în certitudinea absolută e plăcitor și te condamnă să duci o singură existență, ori să se contopească cea reală și cea închipuită și nimeni nu scapă cu totul de cea din urmă. Și că suspiciunea permanentă la rândul ei e insuportabilă, pentru că e extenuant să te observi neîncetat pe tine însuți și pe ceilalți, mai ales pe celălalt, pe cel mai apropiat, și să compari cu amintirile care nu sunt niciodată demne de încredere. Nimeni nu vede limpede ceea ce nu se mai află în fața lui, chiar dacă tocmai s-a întâmplat sau încă mai plutesc în cameră miroslul sau mâhnirea celui care tocmai și-a luat rămas-bun. E de-ajuns ca cineva să iasă pe o ușă și să dispară pentru ca imaginea să înceapă să i se estompeze, e de-ajuns să încetezi să vezi ca să nu mai vezi clar, sau să nu mai vezi deloc; și cu auzul se întâmplă la fel, ca să nu mai spunem de pipăit. Cum poți, atunci,

să-ți amintești cu precizie și în ordine ce s-a întâmplat cu mult timp în urmă? Cum poate să-și reprezinte cu fidelitate soțul de acum cincisprezece sau douăzeci de ani, cel care se culca în pat când ea dormea de mult și îi penetra corpul cu mădularul lui? Toate acestea își pierd contururile și se încețoșează, aidoma plantonului soldaților. Poate tocmai ele își pierd contururile cel mai repede.

Mâhnirea nu îl stăpânise întotdeauna pe soțul ei spaniol și în același timp englez, Tom sau Tomás Nevinson pe numele lui. Nu emanase întotdeauna un fel de iritare invadatoare, o indispoziție de fond pe care o ducea cu el prin toată casa și care, prin urmare, devinea de suprafață. Sosea cu el ca un efluviu, în salon, în dormitor, în bucătărie, ori ca și cum ar fi fost o furtună suspendată deasupra capului său, care-l urma peste tot și rareori se îndepărta de el. Aceasta îl făcea să se exprime laconic și să răspundă la puține întrebări, firește din cele grave, dar și din cele inofensive. La primele se apăra pretextând că nu este autorizat să facă dezvăluiri și profita de ocazie ca să-i amintească soției sale, Berta Isla, că nu le va obține niciodată: chiar dacă vor trece zeci de ani și va fi în pragul morții, nu va putea niciodată să-i povestească aventurile sale prezente, atribuțiile, misiunile, cum își trăia viața când nu era lângă ea. Berta trebuia să-o accepte și să o acceptă: exista o zonă sau o dimensiune a bărbatului ei care avea să rămână mereu obscură, mereu în afara câmpului ei vizual și a urechilor ei, relatarea refuzată, ochiul întredeschis sau miop, ori mai degrabă orb; ea putea doar să o intuiască ori să și-o imagineze.

—Și, pe de altă parte, e mai bine să n-o cunoști, i-a spus el la un moment dat, obligatoriu ermetism nu-l împiedica să-și mai dea drumul la gură câteodată, vorbind abstract și fără a face nici cea mai mică referință la locuri sau indivizi. Adesea nu e deloc plăcută, conține întâmplări destul de

triste, condamnate la deznodăminte nefericite, pentru unii sau pentru alții; din când în când e amuzantă, dar aproape întotdeauna e urâtă, ori și mai rău, deprimantă. Și adesea, când se termină, mă hărțuiesc remușcările. Din fericire, îmi trece repede, e efemer. Din fericire, uit ce am făcut, e partea bună din episoadele de simulare, nu le simți pe propria piele, sau le simți ca un actor. Actorii revin la ființa lor după ce se încheie filmul sau piesa de teatru, iar în cele din urmă acestea dispar negreșit. Pe termen lung lasă doar o amintire vagă, de lucru visat și neverosimil, în orice caz, îndoieinic. Ba chiar străin de tine și astfel îți zici: „Nu, eu n-am putut să mă comport așa, mă înșală memoria, era alt eu, și e o neînțelegere“. Sau e ca și cum ai fi un somnambul care nici măcar nu-și dă seama de propriile-i acțiuni și pași.

Berta Isla știa că trăiește parțial cu un necunoscut. Iar unul căruia își interzice să dea explicații despre luni întregi din existența sa sfărșește prin a crede că are dreptul să nu le dea despre nici un aspect. Dar pe de altă parte, Tom era, parțial, un om pe care îl știa de o viață, care se înțelege de la sine, ca aerul. Nu scrutezi aerul.

Se cunoșteau de când erau aproape copii, iar atunci Tomás Nevinson era vesel, cu cugetul ușor, fără ceată și fără umbre. Institutul Britanic de pe strada Martínez Campos, de lângă Muzeul Sorolla, unde învățase el de la început, își abandona elevii sau îi elibera la treisprezece sau paisprezece ani, după ceea ce se numea pe vremea aceea clasa a patra de bacalaureat. A cincea, a șasea și preuniversitarul, cei trei ani rămași înainte de facultate, trebuiau făcuți în altă parte și nu puțini treceau la colegiul Bertei, Estudio, chiar dacă numai pentru că era, de asemenea, mixt și laic, contrar normei din Spania franchistă și pentru că astfel rămâneau în cartier, Estudio își avea sediul în apropiere, pe strada Miguel Ángel.

Dacă nu erau îngrozitor de urâți sau complet lipsiți de farmec, cei „noi“ aveau mare succes la sexul opus, tocmai pentru că erau noi, iar Berta s-a îndrăgostit foarte repede de Tânărul Nevinson, s-a îndrăgostit sălbatic și orbește. Are un rol important hotărârea elementară și arbitrară, de asemenea estetică sau vanitoasă (te uîți în jur și îți zici: „Fac impresie cu ăsta“), în iubirile acestea care încep neapărat cu timiditate, cu priviri nesușinute, zâmbete și discuții frivole, disimulând pasiunea, care totuși prinde numai decât rădăcini și pare imuabilă până la sfârșitul lumii. Bineînțeles că este o pasiune teoretică și deloc pusă la încercare, învățată din romane și filme, o proiecție fantezistă, în care predomină o imagine statică: fata se închipuie pe ea însăși căsătorită cu alesul și el cu ea, aidoma unui tablou fără evoluție și fără variație, nici istorie, viziunea se termină acolo, amândoi sunt lipsiți de capacitatea de a merge mai departe, de a se vedea la niște vârste îndepărtate care nu-i privesc și pe care li se pare că nu le vor atinge niciodată, de a-și reprezenta altceva în afară de apogeu, după care totul este imprecis și se oprește; sau este reușită, la cei mai clarvăzători și mai îndărjiți. Într-o vreme când încă se obișnuia ca femeile, când se măriturau, să-și adauge un „de“ după numele lor de familie, urmat de al soțului, pe Berta o influență în favoarea alegerii sale până și efectul vizual și sonor al numelui ei într-un viitor îndepărtat: nu era același lucru să devină Berta Isla de Nevinson, care evoca aventuri sau meleaguri exotice (într-o zi avea să posede o carte de vizită pe care să scrie exact aceasta; ce altceva, se va vedea), sau Berta Isla de Suárez, ca să menționăm numele de familie al colegului care îi plăcuse până la apariția lui Tom la colegiu.

N-a fost singura fată din clasă care a pus ochii pe el în felul acela înfocat și hotărât, aspirând să-l cucerească. De

fapt, sosirea sa a făcut vâlvă în tot microcosmosul, care s-a prelungit două trimestre, până când a existat o proprietară evidentă. Tomás Nevinson arăta destul de bine și era ceva mai înalt decât majoritatea, cu un păr bătând în blond, dat pe spate în mod demodat (ca de pilot din anii patruzeci, sau de feroviar, când îl purta mai scurt, de muzician, când îl purta mai lung, fără a se îndepărta niciodată prea mult de tendonă care se impunea; aducea aminte de al actorului secundar Dan Duryea și se apropia de al actorului principal Gérard Philipe, când își dobândea volumul maxim: pentru cei care au curiozitate vizuală sau memorie), și toată persoana lui transmitea soliditatea celui imun la mode și prin urmare la ezitări, care adoptă atâtea forme spre cincisprezece ani, aproape nimeni nu scapă de ele. Dădea impresia că nu e supus epocii sale, ori că o survolează, ca și cum n-ar fi acordat importanță circumstanțelor hazardate aşa cum este întotdeauna ziua în care te naști, chiar și secolul. În realitate, trăsăturile îi erau doar plăcute, nici nu se poate spune că ar fi fost un exemplu incontestabil de frumusețe juvenilă; trăsăturile îi erau aproape serbede, lipsa de farmec avea să pună stăpânire pe ele negreșit în vreo două decenii. Dar deocamdată îl salvau buzele cărnoase și bine conturate (care te invitau să le urmărești cu degetul și să le palpezi, poate mai degrabă decât să le săruți) și privirea de un cenușiu mat sau strălucitor tulbere, în funcție de lumină sau de zbuciumul incipient care se condensa în ea: niște ochi pătrunzători, neliniștiți și mai alungați decât de obicei, care rareori se odihneau și care contraziceau ansamblul de seninătate al figurii sale. În ochii aceia se întrezarea ceva anormal, ori poate se anunțau anomalii viitoare, pe atunci doar la pândă sau ascunse, ca și cum nu le-ar fi venit încă timpul să se trezească și ar fi trebuit să se coacă sau

să gesteze ca să-și atingă deplina capacitate. Nasul nu avea distincție, fiind mai curând turtit și parcă neterminat, sau cel puțin fără personalitate. Bărbia era viguroasă, tinzând spre forma de pătrat, ușor ieșită în afară, îi conferea un aer ferm. Întregul era atrăgător, avea farmec și la el se impunea nu atât înfățișarea, cât caracterul ironic și superficial, înclinat spre glumele delicate, nepășător, atât în privința celor ce se întâmplau în exterior, cât și a celor ce se ventilau în capul lui și care nu erau ușor de ghicit nici măcar pentru el însuși și nici pentru apropiati: Nevinson evita introspecția și vorbea puțin despre propria-i personalitate și despre propriile-i convingeri, de parcă ambele practici i-ar fi părut un joc de copii și o pierdere de timp. Era contrariul adolescentului care se descoperă și se analizează, se observă și încearcă să se descifreze, nerăbdător să afle din ce clasă de indivizi face parte; fără a-și da seama că cercetarea e zadarnică, întrucât încă nu e complet format, iar pe deasupra cunoașterea aceasta nu vine – dacă vine, dacă nu se va modifica și contrazice – până când nu se iau hotărâri cruciale și se acționează din mers, iar când asta se întâmplă, e târziu să corectezi și să devii din altă clasă. Pe Tomás Nevinson, în orice caz, nu-l interesa prea mult să se facă cunoscut și cu siguranță nici să se cunoască, ori poate că dusese la capăt al doilea proces și pe primul îl considera un obicei narcisist. Poate din pricina jumătății engleză a originii sale, dar în ultimă instanță nimeni nu știa prea bine cum era. Sub aparență prietenosă și senină, chiar binevoitoare, era o graniță de opacitate și de rezervă. Iar cea mai mare opacitate consta în faptul că ceilalți nu erau conștienți și abia îi remarcau pojghița impenetrabilă.

Era cu adevărat bilingv, vorbea engleză ca taică-său și spaniola ca maică-sa, iar faptul că locuise mai mult la Madrid de pe vremea când nu era în stare să articuleze nici un cuvânt, ori articula foarte puține, nu-i șirbea fluența și nici elocvența în prima dintre aceste limbi: se educase în ea pe vremea copilăriei și predomină acasă la el, iar toate verile de când avea ținere de minte și le petrecuse în Anglia. La aceasta se adăuga ușurința lui de a o învăța pe a treia și pe a patra, pe lângă o extraordinară abilitate de a reproduce moduri de a vorbi, ritmuri, dicții și accente, imediat ce auzea pe cineva vorbind câteva momente știa să-l imite la perfecție, fără repetiție prealabilă și fără efort. Cu aceasta își câștiga simpatiile și râsetele colegilor, care sfârșeau prin a-i solicita cele mai bune interpretări. Își domina desăvârșit corzile vocale, încât izbutea să emită vocile celor pe care îi imita, în anii de liceu, mai ales personaje de la televizor, cunoscutul Franco și câte un ministru care apărea la știri ceva mai des decât restul.

Parodiile în limba paternă le păstra pentru șederile la Londra și în zona Oxford, pentru prietenii și rudele de acolo (din Oxford era originar domnul Nevinson); la Estudio, în cartierul Chamberí, nimeni nu le-ar fi înțeles și aclamat, cu excepția a vreo doi foști camarazi, bilingvi ca el, de la Institutul Britanic. Când se exprima într-o limbă sau în alta, nu i se percepea nici cea mai mică urmă de accent străin, în ambele vocea îi suna ca a unui nativ, încât n-a avut

niciodată probleme, fiind acceptat de locuitorii Madridului ca unul dintre ei, în ciuda numelui său de familie, iar pe de altă parte cunoștea toate întorsăturile și jargonele, iar dacă voia putea să vorbească la fel de urât ca Tânărul cel mai vulgar din toată capitala, fără suburbii. De fapt era ca ei toți, în mult mai mare măsură un spaniol oarecare decât un englez oarecare. Nu excludea posibilitatea de a-și face studiile universitare în țara tatălui, după cum îl îndemna acesta, însă viața și-o concepea la Madrid, ca întotdeauna, iar de curând o concepea alături de Berta. Dacă era admis la Oxford, poate avea să plece, dar era sigur că la sfârșitul facultății avea să se întoarcă și să rămână.

Părintele său, Jack Nevinson, se stabilise în Spania de mulți ani, la început din întâmplare și apoi din neîndoianică pasiune urmată de căsătorie. Tom nu avea amintiri despre asta, știa doar că aşa fusese. Dar cele trăite de părinți înainte de nașterea fiilor sunt de obicei ignorate de aceștia. Sau și mai mult, nu-i privește până ce nu devin pe deplin adulți și de cele mai multe ori e prea târziu ca să mai întrebe. Domnul Nevinson își îmbina obligațiile de la ambasada britanică cu treburi la British Council, unde ajunsese prin intermediul reprezentantului său la Madrid timp de aproape cincisprezece ani, irlandezul Walter Starkie, care înființase Institutul Britanic în 1940 și fusese director al acestuia vreme îndelungată, hispanist entuziast, amator de călătorii și autor al câtorva cărți despre gitani, inclusiv al uneia intitulată cam ridicol *Don Gypsy*. Lui Jack Nevinson îi fusese extrem de greu să-și însușească limba soției sale și, cu toate că în cele din urmă izbutise sintactic și gramatical, cu un vocabular bogat, deși arhaic și livresc, n-a scăpat niciodată de accentul puternic, ceea ce îi determina pe copiii săi să-l vadă parțial ca pe un intrus în casă și să i se adrezeze

întotdeauna în engleză, ca să evite râsetele nestăpânite și prostești, sau îmbujorările. Se simțea stângeniță când aveau oaspeți spanioli și nu avea încotro, trebuia să recurgă la castiliană; în gura lui aproape că suna a glumă, de parcă ar fi ascultat dublajele pe care, cu propriile voci și pronunții, le realizau Laurel și Hardy, Stan și Bran, pentru difuzarea în mediul hispanic a vechilor lor filme (la urma urmelor, Stan Laurel era englez, nu american, iar accentele lor erau foarte diferite când riscau să iasă din limba lor). Poate că nesiguranța aceasta orală a tatălui său în țara de adopție îl făcea uneori pe Tom să-l privească pe taică-său cu un paternalism nefiresc, de parcă talentul său indiscutabil de a învăța alte limbi și de a imita noi feluri de a vorbi l-ar fi încredințat că va putea să se descurce mult mai bine în lume – și s-o cuprindă, ori să tragă folose de pe urma ei – decât ar fi putut vreodată s-o facă Jack Nevinson, om lipsit de autoritate și deloc dinamic în familie, probabil că ceva mai mult în afara ei.

Privirea aceea de superioritate prematură nu și-o permitea cu maică-sa, Mercedes, femeie drăgăstoasă, dar foarte vigilentă, pe care de altfel trebuise să respecte și să suporte ca profesoară la vreo două materii de la Institutul Britanic, din al cărui corp didactic făcea parte. „Miss Mercedes“, aşa o numau elevii, era, prin urmare, o bună cunoșătoare a limbii bărbatului ei și o utiliza cu mai multă dezinvoltură decât el pe a ei, deși nici ea nu se descotorosise de accent. Singurii care nu aveau nici unul erau cele patru odrasle: Tom, un frate și două surori.

În schimb, Berta Isla era neîndoianic madrilenă (de a patra sau a cincea generație, lucru rar pe vremea aceea), o frumusețe brunetă, moderată sau dulceagă și imperfectă. Dacă îi analizai trăsăturile, nici una nu era năucitoare, însă